

МЕХАНІЗМ ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Ткачук В.А.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті узагальнено наукові підходи вітчизняних і зарубіжних дослідників до проблеми життєзабезпечення населення; систематизовані умови життєзабезпечення сільського населення, визначені відповідні їм показники та методи вимірювання; дана оцінка сучасного стану соціально-побутового сільського населення, виявлено тенденції взаємозв'язку доходів і споживання сільського населення; запропоновано методичні положення щодо розробки стандартів соціально-побутового забезпечення сільського населення.

Ключові слова: життєзабезпечення сільського населення; соціально-побутове забезпечення; механізм запровадження; сучасні стандарти.

Вступ. Зростання економіки країни та її стабілізація в сільському господарстві в останні роки актуалізують проблему підвищення добробуту сільського населення, що передбачає на найближчу перспективу не тільки динамічний розвиток економіки аграрного виробництва, а й підвищення рівня і якості життя кожного сільського жителя, які, як відомо, різко відстають від міського. З цієї метою фінансові та інтелектуальні ресурси переорієнтовуються на підвищення ефективності виробництва і сільськогосподарської праці – основного джерела соціального розвитку сільської місцевості, добробуту її мешканців.

Зміна соціальної політики в бік поліпшення життєзабезпечення сільського населення, особливо його основної маси – зайнятого сільськогосподарською працею селянства, і, не просто підтягуючи їх до міського рівня, копіюючи і переносючи його недоліки в сільську місцевість, а з урахуванням умов праці та проживання на селі, вимагають їх наукового обґрунтування. Початок комплексного науково-методичного рішення воно отримало у Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року [7]. Однак при цьому основна увага приділялася виробничим питанням без належної ув'язки їх формування з доходами і потребами працівників, з особливостями сільського способу життя. Тому розробка питань життєзабезпечення населення, комплексної кількісної його оцінки й орієнтації на певні стандарти споживчих бюджетів домогосподарств, які враховують особливості проживання в сільській місцевості як одна з умов забезпечення сталого розвитку сільських територій, набуває все більшої актуальності.

Аналіз літературних даних та постановка проблеми. Дослідженню питань життєзабезпечення населення були присвячені праці багатьох вчених з часів становлення економічної науки в епоху розвитку капіталізму. Пошуки закономірностей взаємозв'язку зростання доходів населення та споживання ними благ знайшли відображення у працях зарубіжних класиків Е. Енгеля, А. Швабе, Райта та ін. Регулювання цього взаємозв'язку розроблялися радянськими вченими В.Ф. Арнольдом, В.Ф. Майсром, С.Г. Струмлінім, А.В. Чайновим та ін. Останнім часом у науковій літературі з'являється чимало публікацій щодо осмислення цих проблем та шляхів їх розв'язання. Важливу роль для вивчення питань дослідження відіграють праці таких науковців, як О. Амосов, О. Бородіна, В. Дорофійенко, Н. Мельтюхова, О. Мордвінов, М. Корецький, О. Коротич, М. Латинін, В. Мамонов, Н. Нижник, Г. Одінцова та ін. Проблема розвитку сільських територій, їх соціальної інфраструктури та вирішенню питань

демографії присвячені праці С. Бондар, Т. Бондар, П. Гайдуцького, О. Загвойської, Н. Замятіної, В. Карпенка, С. Мельника, О. Могильного, Л. Михайлової, Н. Новикової, О. Онищенко, М. Орлатого, О. Павлова, І. Прокопи, П. Саблука, В. Чеботарьова, В. Юрчишина, О. Ціхановської, К. Якуби та ін.

Недостатня опрацьованість аспектів формування суті, показників життєзабезпечення сільського населення з урахуванням що відбуваються в економіці сільського господарства і соціальної сфери села змін зумовили вибір теми написання статті.

Ціль та задачі дослідження. Ціллю написання статті є розробка методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування стандартів соціально-побутового забезпечення сільського населення.

Механізм запровадження сучасних стандартів у сфері соціально побутового забезпечення сільського населення.

Апробація результатів дослідження. Проблема регулювання умов життєзабезпечення населення завжди була в центрі уваги наукової спільноти. Її науковий розгляд почалося з розвитком капіталізму, як пошук шляхів боротьби з бідністю, поліпшення умов життя на основі підвищення доходів населення. З метою управління цим процесом велику увагу вчених було спрямоване на пошук взаємозв'язку збільшення доходів і споживання благ населенням. Їх результати отримали популярність у так званому законі Енгеля – закономірності зміни структури витрат сімей та окремих особистостей в залежності від зростання розмірів одержуваного ними доходу. Специфіка сільського способу життя проявляється в його невіддільності від економіки, в неподільності повсякденному житті, виробництва, побуту, особистого господарства. На формування сільського способу життя впливають природно-кліматичні умови, просторова в одному випадку зосередженість житла, тварин, в іншому випадку розосередженість поселення людей, циклічність трудового процесу, коли періоди великих фізичних напруг змінюються відносною незатребуваністю робочої сили.

З формуванням соціально-економічної сутності життєзабезпечення сільського населення наукою обґрунтовувалися і показники, що характеризують цей процес і їх нормативи, методичні підходи до їх визначення, що розрізняються за складом показників від широкого їх спектру, що характеризує виробничу, соціальну, духовну середу та екологію навколишнього середовища, до більш вузького складу показників, що характеризують матеріальне та соціальне споживання і духовний розвиток людини (рис. 1).

Регулювання відносин щодо стандартизації у сфері соціального захисту здійснюється багатьма нормативно-правовими актами. Найважливішими

серед них є Закони України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про прожитковий мінімум», «Про соціальні послуги»; Державний класифікатор соціальних стандартів та нормативів, Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг основних соціальних і демографічних груп населення» [6].

Державні соціальні стандарти та нормативи встановлюються з метою: визначення механізму реалізації визначених Конституцією України державних соціальних прав та гарантій; визначення пріоритетів та напрямів державної соціальної політики; визначення та обґрунтування розмірів видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення населення, а також утримання соціальної сфери, що здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, соціальних фондів.

Виходячи з принципу невід'ємності умов ефективного використання показників по доходах, споживчим витратам і способу життя і їх нормативної бази як головної ланки у формуванні умов життєзабезпечення сільського населення автором підтримується його державна соціальна стандартизація як правова регламентація норм і нормативів, що гарантують задоволення конституційних прав громадян і визначення перспективи соціального розвитку. Досліджуючи розвиток стандартизації в країні в історичному аспекті в перед реформний і після реформний час виявлено, що її відродження пов'язане з падінням рівня і якості життя українського населення, коли уряд вирішив обмежити його падіння певним рівнем у вигляді мінімальних норм та нормативів витрат на соціальне споживання населення. Дані норми споживання використовуються для визначення споживчого кошика (ПК) та прожиткового мінімуму, які на сьогоднішній день є основними стандартами життєзабезпечення сільського населення. Склад набору ПК обмежений, єдиний для міста і села і диференціюється тільки за демографічним фактором, не враховуючи відмінності життєдіяльності населення ні за місцем проживання, ні за професійною ознакою.

Недосконалість методології формування складу споживчого кошика не відображає реальних фізіологічних, соціальних, культурних потреб працівників та їх сімей. Одним із суттєвих недоліків застосування прожиткового мінімуму в нашій країні є ігнорування необхідності витрат, зумовлених наявністю у працівника сім'ї, утриманців, розширення платності послуг. Тому, насамперед, потрібно удосконалити методологію формування та опти-

мізувати склад споживчого кошика з урахуванням сучасних потреб людини, визначити реальний прожитковий мінімум. Прожитковий мінімум має визначатися на підставі результатів моніторингу, аналізу і прогнозу структури реального споживчого кошика, що охоплюватиме витрати громадян на вищеперераховані платні послуги, на будівництво чи оренду житла тощо. Така методологія визначення прожиткового мінімуму відповідатиме принципам його формування, встановлених міжнародними стандартами відповідно до Конвенції МОП «Про основні цілі та норми соціальної політики». Доцільно розробити і запровадити методологію розрахунку регіональних прожиткових мінімумів, які через коефіцієнти регіональних цін на встановлені набори товарів та послуг дозволили б коригувати загальнодержавний рівень прожиткового мінімуму. Виходячи з цих передумов пропонується галузевий сільський споживчий кошик (ГССК) у розрахунок на сільськогосподарського працівника з внесенням до нього уточнень по продуктам харчування, непродовольчим товарам, житлово-комунальним послугам і соціальному споживанню з урахуванням сільського способу життя. ГССК формується виходячи з специфіки споживання сільським населенням непродовольчих товарів, товарів сільськогосподарського призначення та послуг освіти, медицини, культурно-побутового та іншого обслуговування. З урахуванням специфіки аграрного праці та умов проживання в сільській місцевості в ній змінені терміни зносу одягу, взуття, предметів побутового життєвого призначення та введено нові елементи, пов'язані з веденням ОСГ – спецодягу та взуття, засобів індивідуального захисту, сільськогосподарського інвентарю, добрив. З урахуванням цих методичних змін запропонована уточнена модель галузевого сільського споживчого кошика (табл. 1).

Нормативи і норми, закладені в проектний споживчий кошик, рекомендується прийняти за соціальні стандарти і на їх основі будувати прогнозування доходів сільського населення, що формують відповідний рівень їх життєзабезпечення. Передбачається, що зазначені соціальні нормативи: мінімальна і середня заробітна плата, середньодушовий дохід працівника, зайнятого виробництвом продукції сільського господарства, їх пенсійне забезпечення повинні бути не лише на рівні середніх по всьому населенню, а й вище, ніж у міських жителів, що відповідає вимогам МОП і Римській декларації. Для цього необхідно відновлювати та підтримувати соціальну інфраструктуру як передумову підтримки і нарощування людського потенціалу сільських територій та скорочення міграційного відтоку з села. Забезпечити реалізацію положень ЗУ «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» в частині дотримання обсягів мінімального фінансування розвитку села (не менше 1% ВВП України), будівництва об'єктів невиробничого призначення у сільській місцевості (50% капіталовкладень за цією статтею) та надання переваги селу порівняно з містом (у розрахунок на душу населення) у спорудженні житла, об'єктів освіти, культури і спорту, охорони здоров'я, побуту, торгівлі, газифікації, водо- і електропостачання, комунальних об'єктів тощо, а також у забезпеченні відповідно до науково обґрунтованих нормативів якості медичного, культурного, спортивного, комунально-побутового, транспортного і торговельного обслуговування села. Програми

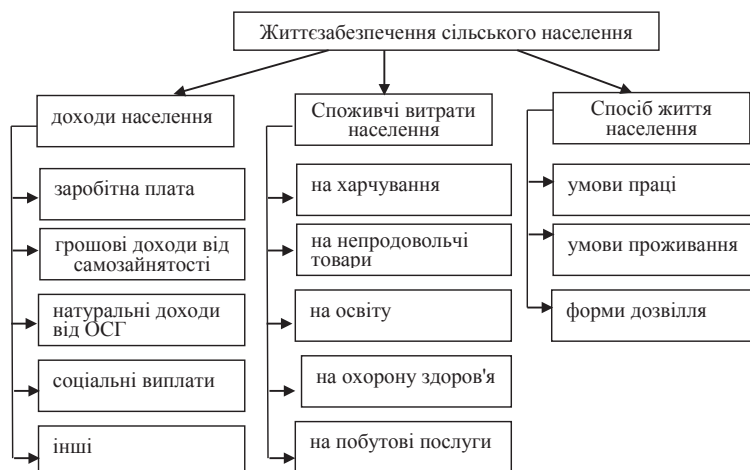

Рис. 1. Показники життєзабезпечення сільського населення

соціально-економічного розвитку сільських територій мають складатись із цільових державних (галузевих) програм розбудови економічної та соціальної інфраструктури та поселенської мережі; комплексних програм соціально-економічного розвитку сільських (селищних) громад та сільських рад; регіональних комплексних програм соціально-економічного розвитку сільських територій району, області; річних планів і відповідних бюджетів соціального розвитку сільських (селищних) громад, сільських рад, сільських територій району (області) [4].

Таблиця 1
Склад галузевого сільського споживчого кошика по набору товарів і послуг

За методикою 2000 р.	За проектною методикою
1. Продукти харчування	1. Продукти харчування
2. Непродовольственние товари	2. Непродовольчі товари: 2.1. побутового користування 2.2. сільськогосподарського призначення: - <i>сільськогосподарський інвентар</i> ; - <i>спеодяг та взуття</i> ; - <i>засоби індивідуального захисту</i> ; - <i>добрива</i>
3. Набір послуг: - житлово-комунальні послуги; - послуги культури; - інші види послуг	3. Забезпеченість житлом і комунальні послуги: 4. Соціально-побутові послуги: 4.1. <i>медичні</i> ; 4.2. <i>освітні</i> ; 4.3. послуги закладів культури; 4.4. <i>побутові</i> ; 4.5. <i>послуги зв'язку</i> ; 4.6. інші

Забезпечити реалізацію положень ЗУ «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», зокрема щодо забезпечення надійного функціонування соціальної інфраструктури села; формування системи державного регулювання демографічних процесів сільського розвитку, реалізації програм розвитку депресивних територій; вирівнювання умов життєдіяльності міського і сільського населення; сприяння збільшенню зайнятості сільського населення; збереження та розвитку малих, віддалених і таких, що занепадають, сільських поселень; сприяння підвищенню рівня доходів сільського населення, удосконалення обов'язкового пенсійного страхування сільгосппрацівників; стимулювання закріплення на селі спеціалістів сільського господарства, освіти, культури, охорони здоров'я та побутового обслуговування.

Розробити та запровадити довгострокову програму розвитку сільських територій, яка визначить статус сільських територій (як об'єкта регулювання), створить правові засади для економічної бази

їх розвитку, забезпечить формування інституційного середовища розвитку сільських територій як важливої передумови їх збалансованого розвитку [9]. Спрямувати політику розвитку сільських територій на забезпечення працівників (перш за все, кваліфікованих) технологічними, високопродуктивними і якісними робочими місцями з гідною оплатою і прийнятними умовами праці, а також на надання підвищених соціальних гарантій фахівцям із спеціальностями, необхідними для розвитку відповідної території [1; 2; 8]. Зупинити закриття та поступово відновлювати діяльність раніше закритих, відкривати нових закладів соціально-культурного призначення в сільських населених пунктах, розподіливши зобов'язання щодо їх фінансування між агрохолдингами, органами місцевої влади та населенням (це підвищить привабливість сільської території, створивши нові робочі місця та знизивши утриманські і патерналістські настанови). Систематично здійснювати розбудову й розвиток інженерних мереж і споруд (водо- та газопроводів, дорожньої інфраструктури) [3].

При розподілі бюджетних видатків надавати пріоритетність фінансуванню освіти на селі (в т.ч. програм підвищення кваліфікації учителів, комп'ютеризації шкіл та забезпечення їх необхідним транспортом), покращенню медичного обслуговування у сільській місцевості, розвитку мережі сільських бібліотек, закладів культури тощо. Зважаючи на очевидну складність відновлення інфраструктури в повному обсязі, сприяти вирішенню соціальних проблем сільського населення шляхом допомоги в самоорганізації та супроводу на місцевому рівні ініціатив щодо соціально-економічного й культурного розвитку сільських територіальних громад; сприяння створенню недержавних інформаційно-навчальних центрів, клубів за інтересами для різних груп населення, в т.ч. із залученням незайнятого населення; надання дорадчих послуг з питань зайнятості та самозайнятості, створення підприємств соціально-побутової спрямованості, навчання та профорієнтації сільської молоді [5; 10].

Висновки. Таким чином, існуючі підходи до встановлення державних соціальних стандартів в Україні потребують докорінного перегляду. Це необхідно для забезпечення економічної обґрунтованості у сфері оплати праці, а також дотримання соціальних прав, нормативів, гарантій. На основі вдосконалення мінімальних соціальних нормативів слід сформуванню та законодавчо закріпити систему якісних соціальних стандартів, яка б дозволила забезпечити реалізацію гарантованих Конституцією України прав і сприяла зростанню добробуту та соціальної захищеності сільського населення. Відповідні соціальні стандарти необхідно закласти в основу розрахунку соціальних допомог, у систему тарифікації робіт на послуг, а також у програми соціального розвитку та реформування систем соціального страхування, пенсійного забезпечення, оплати праці тощо.

Список літератури:

1. Арріго Д. Глосарій із трудового права та соціально-трудова відносин (з посиланням на досвід Європейського Союзу) / Д. Арріго, Д. Касале. – К.: International Labour Office, 2006. – 432 с.
2. Баранова Н. Удосконалення соціальних стандартів у системі соціального забезпечення / Н. Баранова, Н. Поляк // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 2. – С. 21–25.
3. Звонар В. Теорія та практика ефективного регулювання мінімальної заробітної плати в Україні / В. Звонар // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 3. – С. 21–26.
4. Мельник С. В., Ретівцев І. В. Проблеми зайнятості сільського населення України [Електронний ресурс] / Ред. Ю. В. Косинська – Луганськ: ДУ НДІ СТВ, 2011. – 64 с., С. 9 – Режим доступу: http://www.lir.lg.ua/docs/zanjatost_sela_2011.rar

5. Пищуліна О. М. Соціальне значення мінімальної заробітної плати та її роль у формуванні ціни робочої сили на ринку праці України / О. М. Пищуліна // Соціальні пріоритети. – 2007. – № 4 (5). – С. 133–140.
6. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2017-14
7. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-p>
8. Про прожитковий мінімум: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=966-14
9. Ульянченко Ю. Державне регулювання аграрного ринку в країнах ЄС і США: досвід для України: [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://194.44.242.244/e-journals/DeBu/2007-2/doc/5/05.pdf>
10. Холод Н. Світовий досвід застосування мінімальної заробітної плати для регулювання доходів населення / Н. Холод // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 7. – С. 46–51.

Ткачук В.А.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

МЕХАНІЗМ ВНЕДРЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ СТАНДАРТОВ В СФЕРЕ СОЦИАЛЬНО-БЫТОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ

Аннотация

В статье обобщены научные подходы отечественных и зарубежных исследователей к проблеме жизнеобеспечения населения; систематизированы условия жизнеобеспечения сельского населения, определены соответствующие им показатели и методы измерения; дана оценка современного состояния социально-бытового сельского населения, выявлены тенденции взаимосвязи доходов и потребления сельского населения; предложены методические положения по разработке стандартов социально-бытового обеспечения сельского населения.

Ключевые слова: жизнеобеспечение сельского населения, социально-бытовое обеспечение, механизм введения, современные стандарты.

Tkachuk V.A.

National University of Life and Environmental Sciences Ukraine

MECHANISM OF INTRODUCTION OF MODERN STANDARDS IN THE SPHERE OF SOCIAL WELFARE OF RURAL POPULATION

Summary

The article summarizes the scientific approaches of domestic and foreign researchers to the problem of livelihood of the population; systematic provided sustenance of the rural population by corresponding indicators and methods of measurement; assess the current state of welfare of rural population tendencies interconnection income and consumption of rural population; methodical provisions establishing standards of welfare of rural population.

Keywords: life support rural population, social welfare, implementation mechanism, modern standards.